

HAFIZ AHMET PAŞA’NIN SIRA DIŞI ŞİİRLERİ

Abdullah AYDIN*

Âdem UYSAL**

Öz

Türkler, İslamiyet’in kabulüyle Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Değişik hat çeşitlerine sahip ve görselliği ön planda olan bu alfabe sadece yazıda değil ebru, çini süslemeciliği gibi sanat alanlarına da yansımıştır. Bu özelliğiyle edebî eserlerde de bazen ifade ettiği sestem çok şekil özelliğiyle kullanılmış ve şekline vurgu yapılmıştır. Alfabenin harfleri sevgilinin kaşığı, ağzı vd. güzellik unsurlarının benzetilene olarak tasavvur edilmiş, özellikle Hurufi şairlere ilham kaynağı olmuştur. Klasik Türk Edebiyatı şairleri, devamlı diğerlerinden farklı olanı yakalama gayesi gütmüşlerdir. Harflere rakam değeri verilerek yazılan ve “ebced” hesabı denilen sistemle kaleme alınan tarih şiirleri başta olmak üzere muamma, lügaz, müşeccer gibi değişik tasarruflarla karşılaşmaktadır. Alfabeyle alışılanın dışında bir yaklaşımla farklı olanı yakalamayı başaran şairlerden biri de Hafız Ahmet Paşa’dır. Henüz çocuk yaşta hafız olan ve sadrazamlık makamına iki defa layık görülen Hafız Ahmet Paşa, on altıncı yüzyıl divan şairlerimizdendir. Tek eseri olan divanında bulunan elli altı gazelden üç tanesinde sıra dışı bir imla görülmektedir. Bu makalede Hafız Ahmet Paşa’nın hayatına kısaca değinilerek söz konusu üç gazelinin yazım özellikleri çözümlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Divan, Hafız Ahmet Paşa, gazel, imla, sıra dışı.

* Yrd.Doç Dr. Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, divansiiri@hotmail.com

** MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, ademuyasl@gmail.com

UNUSUAL POEMS OF HAFIZ AHMET PASHA

Abstract

Turks have begun to use the Arabic alphabet by the acceptance of Islam. Having different types of lines and visuality being at the forefront, while this alphabet has become widespread in the fields of art such as marbling, tiling decoration sometimes it has also been used by its formal properties rather than the sound it expresses in literature. The letters of the alphabet have been planned as the referred of the elements of beauty such as the lover's eyebrow, mouth etc. And have been the source of inspire to especially Hurufi poems. Classical Turkish Literature poet, have always been in search of unusual. Written by numbering the letters and penned by the system called "ebced account" history poems being in the first place, we come across various savings muamma, lügaz and müşeccer. One of the poets, succeeding in capturing what is different by changing his approach to alphabet is Hafız Ahmet Paşa. Being hafız while yet in childhood and being granted as grand vizier twice Hafız Ahmet Paşa is Divan poets of the sixteenth century. An unusual spelling is seen in the three of the fifty-six odes in his divan which is his single work. In this article three odes in question will be resolved in terms of their spelling features by a brief reference to the life of Hafız Pasha.

Keywords: Divan, Hafız Ahmet Paşa, odd, writing, spelling, unusual.

1. GİRİŞ

Kültür ve edebiyat tarihimizde herkesçe bilinen yaygın alfabelerin, rakam ve yazı çeşitlerinin yanı sıra; şifrelenmiş yahut okunması güç muhtelif alfabe ve sayıların da kullanıldığı görülmektedir.

Şifre alfabesi idarî ve istihbaratla ilgili bazı yazışmalarla gizli ilimlerde sıkça kullanılan bir yöntemdir. Edebî metinlerde ise esere dikkat çekmek, verilmek istenen mesajın sadece muhatabına ulaşmasını sağlamak gibi nedenlerle şifreleme yapıldığı görülmektedir. Özellikle de kültürümüzde yaygın olan muamma veya lügaz gibi bilmecelerin cevapları bu yöntemle yazılmıştır.

Harfler kültür ve edebiyat tarihimiz boyunca şekil ve muhteva bakımından olağan kullanımının dışında çeşitli sıra dışı hususiyetler kazanmış; kimi zaman şifrelemede, kimi zaman çeşitli şekilleri temsilen görsel şiir oluşturmada kullanılmıştır. Kültürümüzde şifreli olarak kaleme alınmış yazı ve şiirler olduğu gibi “Doğrudan doğruya şifreyle alakası olmasa bile ilk bakışta kolayca okunamayan, ayrı bir dikkat ve alışkanlığı gerektiren ve harfleri bütün bir cümlede veya mısradaki tamamen bitişik veya ayrı yahut noktasız malzemeler” vardır (Çelebioğlu, 1998: 506). “Mesela bilinen, kullanılan bir alfabenin bitişik yazılmayan harfleri ve kelimeleri, bir cümle veya mısradaki tamamen birleştirilerek yazıldığı zaman bu tür metinler, ilk bakışta adeta şifreli gibi görünmekle hemen kolayca okunamamakta; okunmaları ayrı bir alışkanlığı gerektirmektedir (Çelebioğlu, 1998: 513-514).” Sadece noktalı harflerle veya noktasız harflerle yazılan örnekler olduğu gibi mısraları ağaç şeklinde resmedilen şiirler de görmekteyiz. Görsel bakımdan farklılık arz eden bu tarz şiir örneklerine Çelebioğlu (1998: 513-514), Karabey (2007: 15-38) ve Şenödeyici (2009: 217-227) tarafından değişik çalışmalarda dikkat çekilmiştir.

Divan şiirinde şifreyle alakası olmasa bile ilk bakışta şifrelenmiş görüntüsü çizen, farklı bir göz ve dikkatle bakılmadığında okunamayan şiirler vardır ki bu tarz şiirlerden üç tanesine Hafız Ahmet Paşa Divanı'nda rastlamaktayız. Alışılmış yazı sisteminin dışında karışık bir imlaya sahip olan bu şiirler, ilk bakışta okunamayan veya hangi dilde yazıldığı anlaşılamayan şiirler olarak görülmüştür. Bu makalede Hafız Ahmet Paşa kısaca tanıtılacak devamında yazımıyla farklılık arz eden üç gazelin imla özellikleri incelenecektir.

1.1. Hafız Ahmet Paşa

Hafız Ahmet Paşa, tahminen H. 971/ M. 1564 yılında doğmuştur (Köprülü, 1997: 84). Pomak asıllı Filibeli bir müezzinin oğludur (Naimâ, 1969: 1498). Babasının mesleğinden dolayı Müezzinzâde diye de anılmaktadır (Köprülü, 1997: 84). Küçük yaşta Kur'an'ı ezberlemesinden dolayı kendisine “Hafız” unvanı verilmiştir.

Hafız Ahmet Paşa, I. Ahmet zamanında sesinin güzelliği fark edilerek Enderun'a alınmış, şair tabiatı sayesinde kısa sürede padişah musahipliğine kadar yükselmiştir. Doğancıbaşı, kaptan-ı derya, Şam, Erzurum ve Diyarbakır beylerbeyliği gibi değişik idari görevlerde bulunmuştur.

Bağdat'ta çıkan ayaklanmayı bastırmak üzere çeşitli eyaletlerin askerlerinden oluşan bir orduya komutan tayin edilmiş; fakat Bağdat'ın İranlıların eline geçmesine engel olamamıştır (Köprülü, 1997: 85).

H. 18 Rebiülahir 1034/ M. 28 Ocak 1625'te Sadrazam Çerkez Mehmet Paşa'nın vefatıyla Hafız Ahmet Paşa sadrazam olmuştur. Ardından Bağdat başkomutanlığıyla görevlendirilen Paşa, H. 12 Safer 1035/ M. 13 Kasım 1625'te ikinci kez kuşattığı Bağdat'ı alamamıştır. Tekrar Bağdat üzerine sefere çıkmak için Musul, Diyarbakır ve Halep'e geçerek hazırlık yaparken H. 12 Rebiülevvel 1036/ M. 1 Aralık 1626'da görevden alınmıştır (Köprülü, 1997: 85).

İstanbul'a dönerek padişahın kız kardeşi Ayşe Sultan'la evlenen Hafız Ahmet Paşa, H. 29 Rebülevvel 1041/ M. 25 Ekim 1631 tarihinde ikinci defa sadrazamlığa getirilmiştir. Ancak bu defaki sadareti çok kısa sürmüştür. Yeniçeriler ayaklanmış ve Ahmet Paşa'nın kendilerine teslim edilmesini istemişlerdir. Bu karışıklığın IV. Murat'ın tahttan indirilmesine kadar gidebileceğini düşünen Hafız Ahmet Paşa, kendini feda etmiş, yeniçerilerin ortasına atılarak H. 19 Recep 1041/ M. 10 Şubat 1632'de ölmüştür (Köprülü, 1997: 85). Vasiyeti üzerine Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Hafız Ahmet Paşa'nın bilinen tek eseri divanıdır. Eserle ilgili olarak yüksek lisans kapsamında iki tez hazırlanmıştır (Uysal, 2010; Tosun, 2011). Divanda 56 gazel, 32 musammat, 12 kıta, 1 rübai, 4 nazm ve 1 müfret bulunmaktadır. Bu eserden hareketle edebî kişiliği değerlendirildiğinde hayatında önemli bir yer tutan askerlik, şiirlerinde de ön plandadır. Hafız Ahmet Paşa, Sultan I. Ahmet'in gazellerinden çoğunu tanzir

etmiştir. Divanındaki 56 gazelden 25'inin nazire olması sebebiyle Hafız Ahmet Paşa'yı nazire şairi olarak vasıflandırmak da mümkündür. Zira (Uysal, 2010: 15).

Hafız Ahmet Paşa'nın dili, yaşadığı döneme göre oldukça sadedir. Şiirlerinde -çağdaş şairlerin zıddına olarak- Türkçe kelimelerin fazlalığı, Arapça veya Farsça terkiplerin azlığı dikkat çekmektedir.

1.2. Sıra Dışı Şiirler

Hafız Ahmet Paşa Divanı'nda alışılmışın dışında sıra dışı bir imla ile yazılmış biri noksan üç gazel tespit edilmiştir. Bunlar divandaki sırasıyla 28, 29 ve 30. gazellerdir (Uysal, 2010: 108). Bu üç şiirinden ikisi yani 28. ve 30. gazellerin imlası birbirine benzerken 29. gazelinki onlardan farklılık göstermektedir. Burada şiirler, öncelikle divanda bulunduğu şekliyle yani özel yazılışı ve Arap alfabesiyle verilecek, devamında imla hususiyetleri beyit beyit incelenerek Latin alfabesiyle yazılacaktır.

1.2.1. 28. Gazel

I. Beyit:

Orijinal hâli

و خذب نلاوا ويد بيقر يدريا نذكويك ينب

وسره بيك وص ممشج كشنا اناج هسقا يمجع

Olması gereken

بني كويكن ايردي رقيب ديو اولان بدخو

عجبمي اقسه جانا اشك چشم صو كي هر سو

Beni kÿyyuñdan ayırdı raúib-i div olan bed-öy

èAceb mi aúsa cÀnÀ eşk-i çeşmüm äü gibi her sý

II. Beyit:

Orijinal hâli

وچلد يدقيا مدام هليسا رجام كفارف

وصردلكد ردمد ناقا ندمناشف نوخ مشجوب

Olması gereken

فراقك ماجراسيله دمام اي قدي دلجو

بو چشم خون فشانمدن اقان دمدر دكلدر صو

FirÀúuñ mÀcerÀsıyla dem-À-dem iy úadi dil-cý

Bu çeşm-i öyn-feşÀnumdan aúan demdür degüldür äü

III. Beyit:

Orijinal hâli

وها كزوك ردرد كشد لبنس كچص ردلك كزوى

وبشوخ هفان ل اثم هدنا هابيس ل اخ روتای

Olması gereken

يوزك كلدر صچك سنبل دشك دردر كوزك اهو

ياتور خال سپاه انده مثال نافه خوش بو

Yüzüñ güldür āaçūñ sünbül dişüñ dürdür gözüñ Āhÿ

Yatur òĀl-i siyĀh anda miĀĀl-i nĀfe-i òiş-by

IV. Beyit:

Orijinal hâli

وبيش كطخ ردلم كيل ردرت هجنگ كناهد

وربا دريسا ر غط هنوتسوا شملكچ كسزم نانبا

Olması gereken

دهانك غنجه تردر لبك ملدر خطك شبيو

ابنانمزسك چكلمش اوستونه طغراسيدر ابرو

DehĀnuñ āonce-i terdür lebüñ müldür òauuñ şeb-by

Īnanmazsañ çekilmiş üstüne ùuârĀsıdur ab-ry

V. Beyit:

Orijinal hâli

ولم هل يرد ردلكد بيمظن كظفاح هچرك ا

ولئول اكا ريد رلنروك ردشملزد هليوش بلو

Olması gereken

اكرچه حافظك نظمي دكلدر دريله مملو

ولي شويله دزلمشدر كورنلر دير اكا لولو

Eğërçi ÓÀfıôuñ naômı degüldür dür ile memlÿ

Velî şöyle dizilmişdür görenler dir aña lüélü (Hafız Ahmet Paşa, v. 36a; Uysal, 2010: 139).

1.2.2. 30. Gazel

I. Beyit:

Orijinal hâli

هسلوا لامج بحاص ابرلد هدرظنرب هسل ا لد

هسلوا لاقم نيريشئ طوطرب لوا هنييا لكوك

Olması gereken

دل السه بر نظرده دل ربا صاحب جمال اولسا

كوكل آيينه اول بر طوطئ شیرين مقال اولسا

Dil alsa bir naôarda dil-rübÀ āÀóib-cemÀl olsa

Göñül Àyine ol bir ùÿùl-i şirin-maúÀl olsa

II. Beyit:

Orijinal hâli

يقوش ندهنيسر هيس هستا عولطى بيك شنك

هسلوا لامك بحاص نوس هسلوا لامج بحاص لزوك

Olması gereken

کنش کبی طلوع اتسه سپهر سینهدن شوقی

کوزل صاحب جمال اولسه سون صاحب کمال اولسه

Güneş gibi ùlÿè itse sipihr-i sineden şavûi

Güzel äÀóib-cemÀl olsa seven äÀóib-kemÀl olsa (Hafız Ahmet Paşa, v. 37a; Uysal, 2010: 140).

Yukarıdaki gazellere dikkat edilirse beyitleri okuyabilmek için mısraları tersten okumak gerektiği ortaya çıkıyor. Yani Arap alfabesindeki gibi; harfleri sağdan sola değil, soldan sağa takip ederek okunduğunda şiir anlam kazanıyor. Aslında “şiiri okuyabilmek için tersten okumak gerekir” ifadesi yetersizdir. Çünkü harfler ters yazılmamış, orijinal şekliyle yani sağdan sola yazılmıştır. Düz yazılan harfler, okunurken tersten devam etmektedir. Örneğin ilk beyitteki “Cânâ” kelimesi, normal imlada “جانا” şeklinde yazılırken burada “جنا” biçimindedir. Buradaki “ج” harfinin Arap alfabesinde olduğu gibi noktalı kısmı yine sağa bakmaktadır. Ters yazılsa yani noktalı kısmı sola baksaydı harflerin ters olduğuna dikkat edilerek okumak daha kolay olabilirdi. Harflerin doğru şekliyle yazılmış olması bu örnekte görüldüğü üzere “cânâ” değil de “anac” şeklinde okumayı gerektirmekte, bu da şiirin çözümünü oldukça güçleştirmektedir.

Her iki şiiri de “mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün” vezninde yazan Hafız Ahmet Paşa, şiirleri tersten kaleme alarak farklı bir teknik uygulamıştır. Bu teknik bize bilmecelelerin cevaplarının ya da bazı eserlerdeki “şeytan, rakip” gibi kelimelerin tersten yazılışını hatırlatmaktadır. Şairin, neden böyle bir yöntem kullandığına dair elimizde herhangi bir bilgi yoktur. Belki böyle bir imlanın müstensihlerin tasarrufu olabileceği akla gelebilir. Fakat şair, 28. gazelin mahlas beytinde “şöyle dizilmişdür” diyerek bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır:

Egerçi ÓÀfıðuñ naõmı degüldür dür ile memlÿ

Veli şöyle dizilmiştir görenler dir aña lüélü

1.2.3. 29. Gazel

Hafız Ahmet Paşa'nın sıra dışı bir diğer şiiri de 29. gazeldir. Şair burada da alışılmışın dışında farklı bir imla kullanmıştır. Bu gazeldeki hususiyet, müstensihlerin hiçbir dahli olmadığını, her şeyin şairin tasarrufu olduğunu göstermektedir.

Şairin bu şiirleri oluşturmaktaki yöntemi, kısaca ifade edilerek her beyit üzerinde detaylı olarak inceleme yapılacaktır. Hafız Ahmet Paşa, çoğu kelimenin son harfini, bir sonraki kelimenin ilk harfi olarak tasarlamıştır. İlk mısra dışındaki her mısraı bir önceki mısraın son harfi ile başlatmıştır. Aynı durum beyitlerde de görülmektedir. Her beyit bir önceki beytin son harfi ile başlamıştır. Mısra ve beyitlerde geçerli olan bu kural, mısralardaki her kelimedede sağlanamamıştır.

Aruzun “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” kalıbıyla kaleme alınan bu şiirde vezin hataları görülmektedir.

I. Beyit:

Orijinal hâli

ای دل بن یچون بکا مدرمز اول اله عذار

اقشلىرى اين چکن یچون اولور اکیبی زار

İy dil (l)ebin (n)içün baña (e)mdürmez ol (l)Àle-èiöÀr

(R)À úaşları (y)ayın çeken (n)içün olur (r)À gibi zÀr

Beyitte “dil” kelimesinin son harfi olan “ل ”, aynı zamanda “lebin” kelimesinin ilk harfini; “lebin” kelimesinin son harfi olan “ن ”, “niçün” kelimesinin ilk harfini; “bana” kelimesinin sonundaki “ا”, “emdürmez” kelimesinin ilk harfini; “ol” kelimesinin

sonundaki “ل ”, “lâle” kelimesinin ilk harfini oluşturmaktadır. Aynı şekilde birinci mısranın son harfi olan “ر”, ikinci mısranın ilk harfini; “kaşları” kelimesinin son harfi olan “ى”, “yayın” kelimesinin ilk harfini; “çeken” kelimesinin son harfi olan “ن”, “niçün” kelimesinin ilk harfini; “olur” kelimesinin son harfi olan “ر”, “râ” kelimesinin ilk harfini karşılamaktadır.

II. Beyit:

Orijinal hâli

سوا یدر حم ایلمز ار اولنی ولنده یچ

تر سما یچره انک یبی قنی ایشوه کار

(R)üsvâ (i)der (r)aóm eylemez (z)âr olanı (y)olunda hiç

(Ç)etr-i semâ (i)çre (a)nuñ (g)ibi úanı işvekâr

1. beytin son harfi olan “ر”, 2. beytin ilk mısraının başına eklenerek “Rüsvâ” kelimesini oluşturmaktadır. “Rüsvâ” kelimesinin sonundaki “l” harfi, “ider” kelimesinin ilk harfini; “ider” kelimesinin son harfi olan “ر”, “rahm” kelimesinin ilk harfini; “eylemez” kelimesinin son harfi olan “ز”, “zâr” kelimesinin ilk harfini; “olanı” kelimesinin son harfi olan “ى”, “yolunda” kelimesinin ilk harfini; “yolunda” kelimesinin son harfi olan “ه”, “hiç” kelimesinin ilk harfini teşkil etmektedir. Birinci mısraın sonundaki “چ”, ikinci mısraın ilk harfini; “semâ” kelimesinin son harfi olan “ا”, “içre” kelimesinin ilk harfini; “anun” kelimesinin sonundaki “ك”, “gibi” kelimesinin ilk harfini oluşturmaktadır. Aynı harfiyle yazılması gereken “işve” kelimesinin imlasında ise hata vardır.

III. Beyit:

Orijinal hâli

اضى اولان دن خدا ولكه اولور حم ايدجى

لواريجق يله وفا يده قمو ارن ثار

(R)Àøı ola (a)ndan ÒudÀ ol ki olur (r)aóm idici

(Y)alvarıcaú (ú)ıla vefÀ (i)de úamu (v)arın (n)iaÀr

2. beytin son harfi olan “ر”, 3. beytin ilk mısraının başına eklenerek “râzi” kelimesini oluşturur. “ola” kelimesinin sonundaki “l” harfi, “andan” kelimesinin ilk harfini; “olur” kelimesinin son harfi olan “ر”, “rahm” kelimesinin ilk harfini teşkil etmektedir. Birinci mısraın sonundaki “ى”, ikinci mısraın ilk harfini; “Yalvarıca” kelimesinin son harfi olan “ق”, “kıla” kelimesinin ilk harfini; “vefâ” kelimesinin sonundaki “ا”, “ide” kelimesinin ilk harfini; “kamu” kelimesinin son harfi olan “ر”, “varın” kelimesinin ilk harfini; “varın” kelimesinin son harfi olan “ن”, “nisâr” kelimesinin ilk harfini oluşturmaktadır.

IV. Beyit:

Orijinal hâli

سم وفا ولمازيسه رقتقى ارك پيشه سى

اور اولوب ر دلربا ولمايه اكه يچ يار

(R)esm-i vefÀ (o)lmazise (h)er úanàı (y)Àrũñ pişesi

(Y)Àver olup (b)ir dil-rübÀ (o)lmaya aña (h)iç yÀr

3. beytin son harfi olan “ر”, 4. beytin ilk mısraının başına eklenerek “Resm” kelimesini oluşturmaktadır. “Vefâ” kelimesinin sonundaki “l” harfi, “olmaz” kelimesinin ilk harfini; “ise” kelimesinin son harfi olan “ه”, “her” kelimesinin ilk harfini; “kangı” kelimesinin sonundaki “ى” harfi, “yârũn” kelimesinin ilk harfini teşkil eder. Birinci mısraın sonundaki “ى”, ikinci mısraın ilk harfini; “olup” kelimesinin son harfi olan “ب”, “bir”

kelimesinin ilk harfini; “rübâ” kelimesinin sonundaki “l”, “olmaya” kelimesinin ilk harfini; “ana” kelimesinin son harfi olan “o”, “hîç” kelimesinin ilk harfini oluşturmaktadır.

V. Beyit:

Orijinal hâli

وز فرح افظ سكا ول كوندرر كم يل ايدوب

رمنتها قد لربا يده وفا ولا كنار

(R)ÿz-ı feraó (Ó)Àfıô saña (o)l gün durur kim (m)eyl idüp

(B)ir müntehÀ úad-i (d)il-rübÀ (i)de vefÀ (o)la kenÀr (Hafız Ahmet Paşa, v. 36b; Uysal, 2010: 139-140)

4. beytin son harfi olan “r”, 5. beytin ilk mısraının başına eklenerek “rûz” kelimesini oluşturmaktadır. “Ferah” kelimesinin sonundaki “ç” harfi, “Hâfız” kelimesinin ilk harfini; “sana” kelimesinin son harfi olan “l”, “ol” kelimesinin ilk harfini; “kim” kelimesinin sonundaki “m” harfi, “meyl” kelimesinin ilk harfini teşkil etmektedir. Birinci mısraın sonundaki “b”, ikinci mısraın ilk harfini; “kad” kelimesinin son harfi olan “d”, “dil” kelimesinin ilk harfini; “dil” kelimesinin sonundaki “l”, “ide” kelimesinin ilk harfini; “vefâ” kelimesinin son harfi olan “l”, “ola” kelimesinin ilk harfini oluşturmaktadır.

Hafız Ahmet Paşa'nın ilk kelimedeki bir harfi sonraki kelimenin teşkilinde tekrar kullanması farklılık olarak dikkatimizi çekmektedir. Yine her mısraı birbiriyle bağlayarak adeta bir zincir oluşturması, ahenk unsuru olarak şiire katkıda bulunmaktadır. Şiirin kafiyesi olan “âr” sesinin sonundaki “r”lerin her mısraın başında olması da mısra başlarında ahenk sağlamaktadır.

3. SONUÇ

Bildiğimiz gibi Türk edebiyat tarihi içerisinde harflerle bir semboller dünyası vücuda getirilmiştir. “Sesin temsili olan harfleri esas alan Hurufilik gibi bir inanç sisteminden edebî, tasavvufi, hatta dinî sembol ve yorumlara; aylarla, günlerle, musiki ile alakalı hemen her konuda kısaltmalara; tefe’ül ve rüya tabirlerine; elifname ve ebcednameden resim-yazıya, resimli, şekilli bilmecelere kadar” (Çelebioğlu, 1998: 515) harflerin farklı kullanım alanları oluşmuştur.

Hafız Ahmet Paşa Divanı’ndaki gazellerden üç tanesi, harflerin imla ve sıralanışları bakımından Arap alfabesinin yaygın kullanımından farklı bir tarzda yazılmıştır. Bu gazellerden ikisinde harfler sağdan sola yazılmakla beraber mısraların soldan sağa okunması gerekmektedir. Üçüncü şiirde harfler yaygın olan şekliyle yazılmıştır. Bu gazeldeki farklılık ise mısralardaki bazı kelimelerin yazımında ilk harflerin yazılmamasıdır. Şair, bir kelimenin bitiş harfiyle başlattığı sonraki kelimedede ilk harfi yazmamıştır. Hafız Ahmet Paşa, harflere farklı bir yaklaşımda bulunarak bu üç gazelinin sıra dışı olmasını sağlamıştır.

Hafız Ahmet Paşa’nın bu üç şiiri dışında, Meâlî ve Sâdıki’nin (Şenödeyici, 2009: 217-227) harflerin ve mısraların klasik dizilişini bozarak meydana getirdikleri görsel şiirler, yine bazı şairlerin hatt-ı müselselle ya da noktalı-noktasız harflerle vücuda getirdikleri şiirler, muamma ve lügazlar, lebdeğmez şiirler gelenek içerisindeki yenilik arayışlarıdır. Şairlerin bu tarz aykırı çabalarını “geleneğin kırılması ya da geleneğe başkaldırı olarak nitelenmek tabii ki söz konusu değildir (Şenödeyici, 2009: 225).” Nitekim harflerin çeşitli şekilsel kullanımlarıyla vücuda gelen görsel şiirleri yorumlayan makalesinde M. Fatih Köksal, şairlerin çabalarını “divan şiirinin genel çerçevesi içinde sadece çerçeveyi biraz aşmayı deneyen şahsî teşebbüsler (Köksal, 2004: 15)” olarak yorumlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Çelebioğlu, Â. (1998). "Kültür Edebiyatımızda Şifre Alfabeleri". Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları (505-518). İstanbul.
- Hâfız Ahmed Paşa. *Divan*. Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler No: 799.
- Karabey, T. (2007). "Dîvân Şiirinde 'Sapma'lar", Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. Erzurum. 32: 15-38.
- Köksal, M. F. (2004). "Divan Şiirinin 'Garip'leri IV Bir Görsel Şiir veya Şiir İçre Şiir", Berceste. Kayseri. 27: 15.
- Köprülü, O. F. (1997). "Hâfız Ahmed Paşa". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul. 15: 84-85.
- Mustafa Nâimâ. (1969). Nâimâ Tarihi. Çev., Zuhûrî Danışman. İstanbul. 3: 1498.
- Şenödeyici, Ö. (2009). "Osmanlı'nın Görsel Şiirleri I: Resim Yazmak Sanatı ve Sadıkî'ye Ait Bir Müşeccerin Tetkiki". Türklük Bilimi Araştırmaları. Niğde. 26: 217-227.
- Tosun, S. (2011). *Hâfız Ahmed Paşa Divanı ve İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Uysal, Â. (2010). *Hâfız Ahmed Paşa Divanı (Metin-İnceleme)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

Apart from the common types of alphabets and writings that are known by everyone in our history of culture and literature; we also see that some passwords or various alphabets and numbers are being used whose reading is difficult.

Password alphabet is often used in the correspondences related to governmental and intelligence science and in the secret sciences. In the literary texts, on the other hand, we can see that these password system is used in order to draw attention to the literary work and to provide the access of intended message to the relevant person.

Unusual Poems

In our culture, there are poems and texts written in cryptic and also "there are some materials that are not written directly in cryptic but cannot be read at first glance, require separate attention and their letters are written completely near to each other or fully separate, without punctuation." For example, when the words and letters of a known alphabet are used adjacent in a sentence or verse which are not normally written adjacent, then these kinds of texts cannot be read easily and look like encrypted at first glance, and also require a separate habit in order to be read." While there are some examples written only with dotted letters or undotted letters, we can see some poems whose verses are depicted in the form of a tree. The attention has been drawn to the examples of this kind of poetry which differ visually by Çelebioğlu, Karabey ve Şenödeyici.

Throughout of our cultural and literary history, letters had gained a variety of unusual traits besides its normal use in terms of form and content; sometimes in encryption, sometimes in creating visual poetry in order to represent various forms. As mentioned before, there are some poems that are not written in cryptic but at first glance look like encrypted writings and require a different perspective and attention in order to be read; three of these poems can be seen in the Collected Poems of Hafız Ahmet Paşa. Having a complex punctuation system which is not familiar with the usual, these poems were seen as unreadable and the language in which they were written was incomprehensible at first sight.

Turks have begun to use the Arabic alphabet by the acceptance of Islam. Having different types of lines and visuality being at the forefront, while this alphabet has become widespread in the fields of art such as marbling, tiling decoration sometimes it has also been used by its formal properties rather than the sound it expresses in literature. The letters of the alphabet have been planned as the referred of the

elements of beauty such as the lover's eyebrow, mouth etc. And have been the source of inspire to especially Hurufi poems.

Classical Turkish Literature poet, have always been in search of unusual. Written by numbering the letters and penned by the system called "ebced account" history poems being in the first place, we come across various savings muamma, lügaz and müşeccer. One of the poets, succeeding in capturing what is different by changing his approach to alphabet is Hafız Ahmet Paşa.

Being hafız while yet in childhood and being granted as grand vizier twice Hafız Ahmet Paşa is Divan poets of the sixteenth century. An unusual spelling is seen in the three of the fifty-six odes in his divan which is his single work.

Conclusion

As we know, in the history of Turkish literature, a world of symbols has been created with letters. There have been different usage areas of the letters such as " from Hurufism-a belief system based on the letters that are representatives of the sound- to literary, mystical, even religious symbols and interpretations; from months, days, to the abbreviations related to music; tefe'ül and dream interpretations; from elifname and ebcedname to picture-writing, picture, shaped riddles"

Except for these three poems of Hafız Ahmet Paşa, the visual poems which are formed as a result of the fact that Meali and Sadıkı distorts their classic sequence of letters and verses. Again, the muamma, lügaz and lebdeğmez poems which are produced by some poets with the help of 'y track' and dotted-undotted letters are the quest for innovation within the limits of tradition. These anomalous efforts of the poets should not be regarded as something against tradition or deviation from tradition.

Hence, about these kinds of poems, in his essay interpreting the visual poems formed by various stylistic use of the letters, M. Fatih Köksal states that " No matter what its

reason is, it is not true to interpret these attempts in Turkish Divan Poetry as a movement, a style or a genre. Therefore, these kinds of literary trials are unable to go beyond the personal attempts which try just to go out of the general limits within the frame of Divan Poetry.